

MEDEDELINGENBLAD
van de
NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP
voor
INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

18e JAARGANG

MAART 1969

Redactie: J. A. Delhez, Velp
J. Vinckenborg, Bilthoven

Redactieadres: Mevrouw L. M. C. Richard-Stuurman
Pippelingstraat 60, Den Haag, Telefoon 68 34 22

HET BEGIN VAN HET NIEUWE WERKJAAR van onze werkgemeenschap werd op 28 september 1968 te Amsterdam door de voorzitter de heer G. W. v. Asperen ingeluid met een voordracht over

DE PSYCHISCH GESTOORDE DELIQUENT

De heer v. Asperen verraste ons met de mededeling dat voorjaar 1969 een boek van hem zal verschijnen getiteld:

Psychotherapie- concentrische methode
uitgegeven bij Spectrum.

Daar de voordracht handelt over één der hoofdstukken, menen we te mogen volstaan met een verwijzing naar het aangekondigde boek. Tevens willen we hier de heer v. Asperen van harte gelukwensen met deze uitgave, die zeker veel geordende en daardoor overzichtelijke gegevens zal bevatten over het werk op het sociaal psychologische terrein.

L.R.-St.

23 November 1968 leidde mevr. L. M. C. Richard-Stuurman de discussie na het vertonen van de film "Over Geluk Gesproken". Zij sloot de boeiende discussie met het volgende:

Bij de Chinezen vinden we de uitdrukking: "Gij draagt geluk", wanneer een vrouw in verwachting is. Dat wil zoveel zeggen als "gij draagt de mens". Ook in onze Westerse wereld kennen we de uitdrukking: "De mens is de kroon der schepping", of het uiteindelijk juweel.

Wij zelf zijn dus dat geluk, moeten het echter nog tot volle ontwikkeling brengen zoals zo aardig in deze regels staat:

**Wat ik geworden ben, dat ben ik niet
En wat ik ben, behoef ik niet te worden.
Maar dat wat ik ben, kan zich niet ontwikkelen
Als ik niet eerst word wat ik niet ben.**

INLEIDING OVER DE CREATIVITEIT

Voordracht van de heer W. Vogel, kunstschilder en medewerker van de "Werkschuit" te Amsterdam, gehouden op 26 oktober 1968.

Onder vormen van creativiteit worden meestal specifieke bezigheden begrepen, gedaan door zeer specifieke daartoe opgeleide mensen, of door mensen, die zichzelf daartoe hebben opgeleid, kunstenaars uiteraard en de uitingen van creativiteit zouden neerkomen op het maken van schilderijen, beeldhouwwerken, muziek composities, literaire werkstukken enz. enz.

Dit is een afgeperkt gebied in onze samenleving helaas en spreker meent dat een historisch aanwijsbare oorzaak schuld is aan een zeer merkwaardige verhouding van een geringe groep actieven tegenover de zeer grote groep passieven, die de creativiteit consumptief benaderen, dus kijkend en luisterend naar wat de ander doet.

De heer Vogel zegt niet te geloven, dat de creativiteit tot een zeer kleine groep beperkt zou moeten blijven, evenmin dat ze slechts zou bestaan uit de genoemde en bekende specifieke uitingen.

Spreker wil uitgaan van HET BEGRIP CREATIVITEIT ALS EEN UNIVERSEEL BEGRIP. (Ook de individualpsychologie noemt het scheppend vermogen van de mens de belangrijkste factor in zijn ontwikkeling - red.) Kunstacademies, toneelscholen e.d. zouden trouwens niets kunnen uitrichten als er bij hun pupillen geen creativiteit aanwezig was. Hun taak is om aan die creativiteit vorm en inhoud te helpen geven. Maar gesteld dat de creativiteit een eigenschap van enkelen zou zijn wie moest dan deze begaafdheid constateren, en in welke situatie. Het vaststellen van deze begaafdheid is veel moeilijker dan bv. de aanleg voor talen of wiskunde.

Op de "Werkschuit" gaat men daarom uit van het universeel creatief vermogen. Men werkt er met willekeurige groepen, waarvan alleen diegenen afvallen, die een uitgesproken andere belangstelling hebben. Maar ook hier geldt, dat dit niet behoeft te betekenen dat er geen creativiteit aanwezig zou zijn.

De groepen zijn dermate verscheiden, dat het aantal getalenteerden zeer gering is. Beter gezegd zou zijn dat het aantal kinderen, waarbij geen resultaat van de activiteiten van de heer Vogel gebleken is, te verwaarlozen is. (circ. 5 op enkele duizenden) De conclusie dat zij geen creativiteit bezaten is echter niet ter zake, want mogelijk ontbrak het bij hen aan wil, doorzettingsvermogen en durf om een bepaald risico te nemen, met de groep in een door de leiding gestimuleerde richting.

Uitgesloten van universele creativiteit zouden misschien een bepaalde groep van zwakzinnigen en debielen moeten worden. Het werk van gestoorde, hoe boeiend ook op zich zelf genomen, ligt niet op het gebied van de creativiteit en mag ook zeer zeker niet als zodanig beoordeeld en bewonderd worden.

De houding tegenover het creatieve werk.

Duidelijk is wel dat het werk van een volwassen kunstenaar bepaalde emoties oproept. Men is ontroerd, men ondergaat de stilte of schoonheid, men lacht of men ondergaat verdriet, afkeer enz. Ook komt het voor dat geen emoties opgeroepen worden, maar door de gedifferentieerde verscheidenheid selecteert een ieder automatisch naar eigen voorkeur. Dit is gemakkelijk en waarborgt rust en brengt

bescherming met zich mee. Het gevaar schuilt hier echter in het grenzen trekken, in het categorieën maken, waar we toch juist een zekere openheid zouden moeten betrachten om ons gezichtsveld te kunnen verruimen.

ELKE BEPERKING IS EEN BEPERKING VAN DE CREATIEVE GEEST. Deze "openheid" is reeds een klein stukje creativiteit en al behoort ze nog tot het terrein van het passieve ondergaan, toch kan hiermee de houding tegenover het werk gesteld worden als universele creativiteit.

Hiermee is dan tevens de creativiteit niet gebonden aan de gespecialiseerde groep van de actieven.

Welke factoren spelen een rol wanneer een kind aan het werk is.

Men zou kunnen zeggen dat het kind in de eerste plaats zelf het initiatief neemt. Bij nadere beschouwing kunnen we dit niet als helemaal juist aannemen. Het kind zelf, de groep waarin het opgenomen werd, de sfeer de ruimte zijn bv. mede bepalende factoren. Ook de factor van het gekozen materiaal behoeft niet afhankelijk te zijn van de psyche van het kind. Eerder moet gesproken worden van een wisselwerking tussen het kind en "het zich aanbiedende materiaal" (het materiaal kan dusdanig zijn dat het uitlokt tot proberen). Ook is er een wisselwerking tussen materiaal en gereedschap en het werkstuk zelf. Het werkstuk, het uiteindelijke resultaat **ONTSTAAT TIJDENS HET WERK EN IS DAAROM EEN MOEILJK TE OMSCHRIJVEN FACTOR.** Het is niet van te voren bedacht en daarna gemaakt, er is dus geen van te voren opgemaakt plan. Daarom heeft deze creativiteit een factor van groot risico in zich, nl. niet te weten waar en hoe te moeten beginnen. Soms speelt een toevalsfactor een woordje mee. Al met al is er eigenlijk niet van zelfexpressie van het kind te spreken, eerder deed een samenloop van omstandigheden het werkstuk ontstaan. De vrije expressie op zich zelf genomen, d.w.z. alles klaar leggen en het kind verder zijn gang laten gaan, is nog maar een armoedige vorm van expressie, die meestal spoedig dood loopt in verveling.

De kleurkeuze. Ook deze is afhankelijk van vele samenhangende factoren. Een beoordeling kan daarom eigenlijk alleen door deskundigen gegeven worden en dan nog alleen, als deze het kind heeft zien werken. Met een beoordeling bv. dat een kind, dat veel rood gebruikt heeft, wel bijzonder agressief moet zijn, moet men wel heel voorzichtig zijn, want men weet bv. niet dat rood de enig geboden kleur was op dat moment of dat juist het verftablet vernieuwd was, en dat het nieuwe en schone een grotere aantrekkingskracht uitoefent.

Aan de hand van vele werkstukken besprak de heer Vogel situaties en mogelijkheden, die in een verslag niet weer te geven zijn.

Nog een enkele opmerking tot slot wil ik hier weergeven t.a.v. **DE LEIDING.** We hebben al gezien dat wil de zelfexpressie niet in verveling doodlopen de leiding een belangrijke factor kan zijn. Hierbij noemde de heer Vogel het leidinggevend gesprek, waarbij beide partners zoveel mogelijk gelijkwaardig zijn en waarin waardering en critiek gezamenlijk aanwezig moet kunnen zijn.

L. R. -St.

*VREES IS DE DONKERE KAMER WAAR *NEGATIEVEN* WORDEN ONTWIKKELD.*

EVANGELISATIE EN HULPVERLENING IN DE BINNENSTAD VAN AMSTERDAM

Voordracht van mej. A.B. Bosshardt, luitenant-kolonel van het Leger des Heils, verbonden aan het Good Will Centrum te Amsterdam, gehouden op 26 oktober 1968 te Amsterdam.

Hoewel het Leger des Heils alom bekend is, is men toch lang niet altijd op de hoogte van de eigenlijke doelstelling.

Deze doelstelling of het achterland van waaruit alle arbeid wordt verricht is de evangelisatie, het verkondigen van het Evangelie aan alle mensen i.h.b. aan de buitenkerkelijken en dit moet als een aanvullende arbeid op het werk van de Kerk opgevat worden.

Hand in hand met deze arbeid gaat de Evangelievertolking: "Wat ge aan de minste mijner broeders doet hebt ge aan Mij gedaan".

De Heilsoldaat wil DE ANDER ontmoeten als ontmoette hij Christus op zijn levensweg en wil deze mens helpen en dienen als uitdrukking van zijn Christendom, losgezien van het feit of deze mens al of niet zal gaan geloven.

In het begin (ontstaan in 1865 in het East End van Londen en later uitgebreid over een 70 tal landen over de wereld) zal de situatie gezien de grote heersende armoede een geheel andere geweest zijn dan thans, doch niettemin dezelfde doelstelling. Ook nu nog is de hulpverlening aangepast aan de bestaande situatie. In het Oosten beweegt ze zich merendeels op het medisch gebied terwijl in het Westen de nadruk zal liggen op het sociale werk.

In Nederland is de arbeid in tweeën verdeeld. Enerzijds is er het pastorale of herderlijk werk anderzijds de Evangelisatie arbeid.

Een goed werkend Korps zal een sociale arm hebben, die allerlei hand en span-diensten verricht in de sociale sector, doch alleen in de grote steden wordt dit door gedl. maatsch. werkers gedaan.

Deze soc. hulpverlening is onderverdeeld in diverse sectoren zoals kinderbe-schermingsarbeid (kindertehuizen, pleeggezinnen enz.) de thuislozenzorg, be-jaarden en ziekenzorg e.a.

De Good Will arbeid in de binnenstad van Amsterdam (begomen in 1948).

Het L.d.H. heeft de belangrijkheid ingezien om haar arbeid aan een aantal voor-waarden en mogelijkheden te laten voldoen.

- I. Dat de Evangelisatie en hulpverlening zo mogelijk in één hand en vanuit een centrum zou kunnen gebeuren.
- II. Dat Heilsoldaten o.l.v. officieren hetzelfde werk konden verrichten met vrienden (later good-will-vrienden geheten) die, hoewel niet aan het Leger verbonden toch mee kunnen helpen.

Gebleken is nl. dat velen bij nat.rampen zouden willen helpen doch de wegen daartoe niet kennen en eerder een zorg dan een hulp worden. In Engeland is deze ervaring uitgroeid tot het G.W. werk tijdens de overstroming van de Theems 1929.

De opdracht van deze Good-Will Centra (gevestigd in 139 grote wereldsteden) is zeer ruim: Zie wat gedaan kan worden voor de mensen in de toegewezen stads-wijken volgens de doelstelling van het L.d.H.

Kol. B. vertelt hierna met de van haar bekende levendigheid over haar beleve-nissen bij de aanvang van haar werk in 1948.

Er is in de loop der jaren een wederzijds contact ontstaan met de Sociale Accad.

die haar verzocht volontaires aan te nemen, terwijl anderzijds mej. B. 11 jaar studerende is geweest. Zij heeft daarbij diverse diploma's behaald i.v.m. het sociale werk. Het Centrum telt heden 26 mensen in volle dienst, verdeeld over een tweetal gebouwen, terwijl reeds over een derde gedacht wordt. Dit team van mensen tracht in de wijken 0-0 en 0-1 met vele vrijwilligers iets te doen voor de gemeenschap in deze oude binnenstad.

Deze wijken hebben een 30.000 inwoners waarvan een 3.000 kinderen tussen de 3 en 14 jaar, waarvoor weinig speel- en leefruimte aanwezig is. Zo zijn er bv. nog een 800 gezinnen met 1 tot 4 of meer kinderen die op een één- of twee kamer wonen.

Vele van deze mensen willen in de wijk blijven ondanks dat hen betere woningen elders zijn aangeboden. Dit wijst erop dat het hier gaat over mensen die buiten de gangbare gang van zaken vallen.

Ook de ongeveer 3.000 bejaarden die buurtgebonden zijn wonen in de regel niet zo best (dikwijls 2, 3 en 4-hoog).

De sfeer in de buurt wordt mede bepaald door de vele buitenlanders - Marokanen, Italianen, Chinezen e.a. - die in de wijk blijven hangen, meestal op grond van een niet al te sociaal karakter.

Men treft hen voornamelijk aan in één der 500 café's waarvan de gunstigste inderdaad de behoefte dienen om een ontmoetingspunt te zijn. Verder tellen deze wijken een 500-tal publieke huizen waar een 2000 vrouwen en meisjes de mogelijkheid hebben om in de prostitutie te werken. Zij wonen echter niet allen in de buurt.

Onder de 800 thuislozen, meest mannen, worden diegenen verstaan die volledig hun vrijheid willen. Ze gaan van logement tot logement of oude kar of tram, of weten altijd wel een onderdak te versieren. Het betreft hier mensen die de aanpassing niet hebben gevonden hetgeen ze zelf vaak uitdrukken door te zeggen: "Te licht voor zwaar werk of te zwaar voor lichte arbeid".

Zondags organiseert het G.W. Centrum een samenkomst dat steeds door een 200-tal mensen wordt bezocht. Van haar blad "De Strijkreet" worden iedere 14 dagen een 2500 in de wijk verkocht.

Het overige werk bestaat uit individuele contacten en huisbezoek dat aangevraagd is en waarvan vele gebruik maken. De buurt heeft het Centrum geïntegreerd, het hoort bij hen.

Het is tot een gemeenschap binnen een gemeenschap geworden, die voor de bewoners iets is gaan betekenen. In de zaal van het gebouw zijn op bepaalde tijden instuif-avonden voor de jongeren, voor de bejaarden en voor de vrouwen.

Overdag zijn er kinderactiviteiten en voor de overige avonden is er gewone aanloop en fungeert het Centrum als een soort "droge" kroeg, waar een ieder iets voor zijn gading kan vinden.

Want "ieder mens is van ons geslacht en in diepste wezen aan ons gelijk". Slechts in verschijningsvorm zijn er verschillen. Hen gelijkwaardig te ontmoeten en te proberen hen te helpen en te dienen is het streven van het Good Will Werk en dikwijls wordt gezien dat de geholpene tot helper wordt en dat beiden zich in wisselwerking tot elkaar verhouden.

Met deze woorden eindigde Kolonel Bosshardt en we konden haar met een hartelijk applaus danken voor haar voordracht en het werk dat door haar en haar team van medewerkers verricht wordt als uiting van MEDEMENSELIJKHEID.

L.R. -St.

AKTIE-TECHNIKEN IN DE PSYCHOTHERAPIE

*Voordracht van de heer Mr. G.W. Arendszen Hein, psychiater
te Utrecht-Edeveeen, gehouden op 23 november 1968
te Amsterdam.*

Spreker wil zich in zijn voordracht beperken tot de psycho-drama techniek, hoewel dit slechts één der actie-technieken is, die in de therapie een rol vervullen.

De keuze van de psycho-therapeutische techniek is min of meer een persoonlijke zaak. Niet een ieder is op dezelfde wijze ingesteld. Sommigen zijn meer contemplatief afwachtend of non-directief, anderen zijn meer geneigd om de therapie in rationele banen te sturen of hebben er behoefte aan om één en ander in emotionele vormen te laten verlopen.

De Heer A.H. is geïnteresseerd in het zoeken van vormen in de psychotherapie, die de patiënt emotionele ervaringen kunnen bieden door werkelijke expressie van gevoelens, want alleen dan gebeurt er iets wezenlijks, dat aan de genezing van de patiënt bijdraagt. Wat zich slechts in het rationele afspeelt, blijkt van weinig invloed op de neurotische patiënt. Het kan weliswaar een bijdrage leveren, en vooral de gemiddelde gezonde mens kan er veel aan hebben om langs de weg van het verstandelijk inzicht tot bepaalde conclusies te komen, die hem verder helpen.

De levende gevoelsaandoening kan ons echter plotseling een andere instelling geven, zoals schrik, vreugde, woede, verdriet etc. Immers ook de in ons geheugen vastgelegde herinneringen blijken ervaringen te zijn, die begeleid werden door een min of meer sterke emotie.

Dit is eveneens het uitgangspunt geweest van Moreno grondlegger van het psycho-drama.

Het is interessant te weten, dat Mareno al vroeg een ervaring heeft opgedaan, die hem blijkbaar gericht heeft op deze wijze van benadering van de patiënt. Ook individualpsychologisch weten we hoe jeugdherinneringen vaak een determinerende invloed hebben op het ontwikkelen van de doelstellingen, die de mens in zijn leven nastreeft. Eén van Moreno's jeugdervaringen was, dat hij op 4-jarige leeftijd met een vriendje bezig was een spel te spelen, dat zij "God spelen" noemden. Het spel had hem op een hoge ladder gevoerd en in zijn enthousiasme wilde hij zich door de lucht bewegen met gevolg dat hij viel en zijn arm brak. We zien, dat deze man al vroeg door fantastische emotionele verbeeldingen beïnvloed is geweest, hetgeen in zijn latere werk tot uitdrukking is gekomen. Omstreeks 1920 begint hij met het eerste psycho-drama.

Het psycho-drama is een verzamelwoord, waaronder ook andere technieken gerangschikt kunnen worden (socio-drama, rollenspel e.a.) en heeft te maken met actie door spontane emotionele expressie. Het uitgangspunt is, dat, wil de mens volledig zichzelf zijn, een authentiek mens worden, het uitermate belangrijk is, dat hij in staat is op het moment zelf creatief te kunnen inhaken d.w.z., dat hij op een nieuwe, zich aan hem voordoende situatie op een adequate, op een direct autochtone manier, spontaan en op spontane wijze weet te antwoorden.

Dit is niet eenvoudig, want door onze traditionele bepaaldheid, door onze opvoeding en door al wat ons verder geleerd is, zijn we behept met een aantal opvattingen, normen en overtuigingen, waarbij het levend karakter verloren is gegaan. Deze standaard-recepten bieden echter in tal van hedendaagse situaties geen voldoende adequate oplossingen meer. Vandaar ook dat wij zien, dat de jonge generatie veelal lak heeft aan de oude oplossingen. Weliswaar is het niet

de meest verdienstelijke methode om maar tegen de dingen aan te schoppen of ze omver de gooien. Zinvoller is het wanneer iemand iets nieuws kan brengen.

Ieder mens draagt creatieve mogelijkheden in zich. Ieder mens is in staat om op een eigen manier te reageren, mits hij daartoe de nodige vrijheid en het juiste milieu heeft en wanneer het gevoelige moment aanwezig is. Meestal beschikken we echter niet over de daartoe nodige spontaniteit en is het niet ons sterkste punt om spontaan, oprecht en persoonlijk te reageren. Dat is ons helaas door vele ervaringen in het leven afgeleerd. Helaas, want waar de mens in staat is om zichzelf te zijn en in de situatie iets van zichzelf weet in te brengen, daar brengt hij iets levends, iets verfrissends, waarop de ander dan ook weer reageert met een persoonlijk antwoord. Zo ontstaat er meer communicatie en daardoor een gelukkiger vorm van leven.

SPONTANITEIT IS HET VERMOGEN OM OP EEN NIEUWE SITUATIE ADAEQUAAT TE KUNNEN ANTWOORDEN.

Spontaan betekent dus niet, dat je maar willekeurig doet wat in je opkomt, zonder richting of structuur. Het wil zeggen, dat men rekening houdend met, en aangepast aan de situatie, die zich aanbiedt, daarop zo persoonlijk mogelijk een antwoord geeft. Om spontaan te kunnen zijn moet men behalve de wens daartoe, ook nog het verlangen en de durf hebben, vooral dat laatste. Voor de therapie, die zich met deze actie-techniek bezighoudt, die de spontaniteit nastreeft en beoefent, is een VOLLEDIG TOLERANT KLIMAAT ABSOLUTE VOORWAARDE.

De patiënt moet zich geheel geaccepteerd weten, zoals hij op het moment is en zich voelt, met alle prettige en onprettige reacties, die hij eventueel naar voren zou willen brengen. Ook de mede-groepsleden of toeschouwers behoeven niet passief te zijn maar kunnen op een bepaald moment van het psycho-drama hun rol daarin vervullen.

Dit doet denken aan de rol, die het Griekse Drama vervulde in de Oudheid. De Grieken kenden de sanerende werking van de dramatische ontboezemingen der acteurs. Deze brachten het gehoor in resonantie. De toeschouwers op hun beurt identificeerden zich met de acteurs, ondergingen de emotie en reageerden iets af. Door het middelaarschap der acteurs bevrijdden zij zich van een drukkende emotie en daarom sprak men van een catharsis of reiniging. Inderdaad gebruikte men het drama in bepaalde gemeenschappen om er de dorps- of stadsproblematiek en scène te zetten om daarmee de catharsis te bewerken.

Dit wordt in feite eveneens gedaan in een psycho-dramatische groep, waar eveneens iets en scène wordt gezet wat in de groep leeft. Een willekeurige groep mensen zou daarvoor niet in aanmerking komen daar het veel moeilijker zal zijn om op korte termijn een gemeenschappelijk probleem te vinden.

HET IS NAMELIJK EEN ESSENTIELE VOORWAARDE VOOR HET SLAGEN VAN HET GEHEEL, DAT MEN WERKELIJK MET IETS GEMEENSCHAPPELIJKS BEZIG IS.

De deelnemers aan het psycho-drama bestaan uit: de hoofdrolspeler, dat is degeen, die zijn probleem naar voren brengt en daarmee begint te werken enkele medespelers, die de aanwijzingen van de hoofdrolspeler volgen en de overige groepsleden, die hoewel niet meespelend er toch de klankbodem voor vormen. Zij hebben de taak om de acteur aan het eind van het spel te laten blijken wat hij in hen aan gevoelsreacties heeft opgeroepen, zodat deze zich door die weerklank uit zijn isolement getrokken voelt.

Het psycho-drama streeft niet naar mooi toneelspel, maar naar spontane uiting

van gevoelens. Dit is het verschil met het beroepstoneel, waarbij de acteur de emoties speelt van de figuren, die hij uitbeeldt, zonder noodzakelijkerwijze zijn persoonlijke emotionele reacties op die rol in te brengen. Het is de functie van de beroepsspeler om voor het publiek te spelen.

De hoofdrolspeler in het psycho-drama echter speelt geen ingestudeerde rol maar speelt spontaan zichzelf, daarmee zijn gehoor met z'n probleem bekend makend.

Alvorens de verschillende mogelijkheden in het psycho-drama te onderscheiden, citeert de heer Srensdens Hein Moreno's beschrijving van de mens:

"De mens kan gezien worden in zijn psycho-dynamische verhouding d.w.z. in het perspectief van zijn relatie tot zijn medemens, geplaatst tegen de achtergrond van zijn psychische ontwikkeling.

Wat hij heeft doorgemaakt heeft hem tot een bepaalde levensstijl gebracht, waarmee hij dan weer reageert op verschillende situaties, die hem worden geboden."

In het kort gedefinieerd en in overeenstemming met de Individual-psychologie reageert de mens volgens een bepaald onbewust levensplan. Moreno heeft dit levensplan nader uitgewerkt en onderscheiden in vier dimensies van het bestaan:

1. De scala van rollen, die de mens in het leven vervult t.w. die van het beroep, van huisvader, echtgenoot, maatsch.burger e.a. Al deze rollen stellen verschillende eisen. Is de mens in harmonie met zijn rollen, d.w.z. zijn zij in overeenstemming met zijn persoonlijke instelling (wensen en opvattingen) dan is er een positieve resonantie, zo niet dan ontstaan een dissonantie. De verhouding tussen deze beiden bepaalt de mate waarin iemand zich gelukkig voelt.
2. De verschillende optredende reacties van de mens. De mens wordt bepaald door de dynamiek van de groep, waarin hij leeft en werkt, doch evenzo door de dynamiek van het groeps- of privé verleden. Belangrijk zijn hier de twee polen van interactie, n.l. de invloeden die op hem inwerken en de reacties die van hem uitgaan.
3. De affectieve wereld, de "social atom", d.w.z. de relaties, die hij met z'n medemensen onderhoudt op het affectieve terrein. Deze drie facetten zijn doorslaggevend voor de mens.
4. De sociometrische status d.w.z. de plaats, die iemand in de groep inneemt. De sociometrie wordt toegepast om de zeer specifieke relaties te ontdekken, die in iedere groep voorkomen. Men kan b.v. een ranglijst opstellen naar het populair-zijn. Dit laatste wordt dan de sociometrische positie genoemd.

Deze vier facetten bepalen in hoofdzaak de mate van spontaniteit, die iemand kan opbrengen en hiermee zal dus rekening gehouden dienen te worden bij het opstellen van het psycho-drama.

Vervolgens besprak de spreker verschillende therapeutische factoren in het psycho-drama. Men kan b.v. de moeilijkheden onderzoeken, die in het heden of in het verleden liggen, of men kan de moeilijkheden in de toekomst denken. Ook kan men ongebreidelde fantasie van alles wat geweest is of komen zal in het spel inbrengen, waarbij er dan op gelet wordt waarom iemand in een bepaalde situatie denkt of handelt zoals hij dat naar voren brengt.

Een situatie b.v., waarbij iemand zich diep gegriefd voelde blijft een bron van opgekropte woede en irritatie, welke spanningen in zich herbergt. Dit is op z'n minst ongezond, en kan eventueel in lichamelijke klachten worden afgereageerd.

Een dergelijke situatie kan b.v. gespeeld worden. Als voorbeeld wordt genoemd een ontslagen werknemer, die zich onrechtvaardig behandeld gevoelt. Na verloop worden de beide rollen van werknemer en directeur verwisseld en opnieuw ge-

speeld. Dit kan dan plotselinge verheldering teweeg brengen. Niet alleen het spel op zichzelf, maar de rolverwisseling kan tot verheldering leiden. Het is mogelijk, dat een speler in een bepaalde situatie niets naar voren weet te brengen. In dat geval wordt, wat Moreno noemt een "double" als hulpspeler achter de speler geplaatst. Deze spreekt uit wat de ander op dat moment niet durft te uiten, geremd als hij is door angsten, vooroordelen of verwachtingen, die men van zich zelf heeft.

Het kan bijzonder fascinerend zijn, wanneer men de ander hoort zeggen, wat men zelf in gedachten had. Op zo'n moment ziet men gretig "ja" knikken en krijgt men een levendiger interactie. Het invoegen van een "double" is één der mogelijkheden om een spel op gang te krijgen. De meesten voelen zich geremd, of beweren geen toneel te kunnen spelen. Meestal neemt het z.g. "opwarmingsproces" 1/3 van de tijd in beslag. Hierna kan dan het eigenlijke spel beginnen, waarbij met div. technieken gewerkt kan worden (circa 250). Daartoe behoren ook de zoeven genoemde rolverwisseling en het invoegen van een "double".

Na het spel komen de toehoorders aan de beurt in de nabespreking. Zij hebben de taak de weerklank, die het bij hen vond, in te brengen en de speler te helpen zijn probleem beter te zien, en hem bovendien laten blijken, dat zijn probleem niet uniek is, doch door anderen wordt gedeeld.

Tenslotte is er nog de functie van de leider van het psycho-drama. Deze overziet wat er gebeurt. Hij stimuleert of grijpt in door de rollen b.v. te verwisselen. Hij kan het spel afbreken of teruggeven naar een andere situatie. Meestal speelt men nl. een reeks van situaties vanaf de jeugd tot vooruitlopend op de toekomst.

Het psycho-drama kan een sterke emotionele ervaring teweeg brengen voor alle betrokkenen. Men voelt het als een bijzondere daad: een daad van zich openen voor en zich tonen aan de ander in alle afhankelijkheid, angsten, zorgen en moeilijkheden op een wijze zoals men dat niet gewend is in het dagelijks leven. Deze toestand kan bijzonder bevrijdend zijn, doch zij stelt tevens bijzondere eisen.

Tot slot vatte de Heer Arendsen Hein nog de mogelijkheden samen, die het psycho-drama kan verwezenlijken :

1. Onderzoek van bepaalde situaties, zoals genoemd werd in het spel van de ontslagen werknemer en zijn directeur.
2. Verdiepen van diagnostisch inzicht. Voorbeeld: de man, die bij talloze sollicitaties steeds weer werd afgewezen.
3. Training voor nieuwe levens-situaties. In het spel wordt een andere houding of wijze van leven geprobeerd.
4. Catharsis, welke soms met een enorme uitbarsting van gevoelens kan plaats hebben.

Moreno heeft met zijn psycho-drama techniek bedoeld, de mens te bevrijden uit het nauwe keurslijf der culturele verworvenheden, zodat hij met een adequate spontane gevoelsexpressie in staat is te antwoorden op de gegeven actuele realiteit.

L.R.-St.

LEVEN MET DE TOEKOMST

Voordracht van de heer J.F. Moens, sociaal pedagoog en medewerker aan het Ned. Paed. Instituut voor het bedrijfsleven, gehouden op 25 januari 1969 te Amsterdam.

In alle tijden hebben profeten, sterrekundigen, handliijkundigen e.a. zich bezig gehouden met toekomst-voorspellingen. Enige zijn bewaard gebleven in geschriften, literaire werken, later in toneelstukken en films. Als oudste en meest intrigerend boek noemt spreker "De openbaring van Johannes" en uit latere tijd kennen wij b.v. de werken van Nostredamus, Jules Verne, H.G. Wells, Bellamy en vele anderen.

In al deze utopische geschriften, waarvan de Amerikaanse "science fiction" literatuur wel als een onderdeel beschouwd mag worden, zijn duidelijk twee stromingen te onderscheiden n.l. een enorm optimistische, vooral waar het technische mogelijkheden betreft (Jules Verne), die bovendien gevoed wordt door de praktische realisaties daarvan, waarbij we, en dat is hoogst merkwaardig, tegenwoordig nauwelijks meer enige verbazing bij onszelf opmerken. Anderzijds de pessimistische, waarbij de onzekerheid en de angst komen opzetten, tot uitdrukking gebracht in films als b.v. "King Kong" de prehistorische gorilla, die door zijn geweldige kracht een tijdlang New York weet te tiraniseren of Lugnet's "Fail safe", waarbij door een technische communicatie-storing Amerikaanse bommenwerpers per ongeluk Rusland bombarderen en daardoor een wereldbrand dreigen te ontketenen, etc. Onderscheiden van alle vroegere tijden is er echter in onze tijd een nieuw element zichtbaar geworden n.l. van de MENS DIE ZELF ZIJN TOEKOMST SCHEPT. Dit geheel nieuwe facet wijzigt het beeld, waarop over de toekomst gesproken wordt. Er is zelfs een wetenschap voor: de FUTUROLOGIE, waar de toekomstkunde, de prognostica bestudeerd kan worden (Futurologen-congresseerden reeds in 1968 in Tokio).

De computer speelt hierbij vaak een grote rol. Deze bepaalt of een plan al of niet uitvoerbaar is. Zo kan bijna elk technisch probleem in de toekomst geprogrammeerd en daarmee opgelost worden (operation en research). Het lijkt haast niet meer mogelijk om op een idee te komen, dat niet uitvoerbaar zou zijn. Eén vraag dringt echter sterk op: MOËT HET DAAROM WORDEN GEDAAN?

Hier botsen eigenlijk voortdurend twee werelden: de wereld van de alles mogelijk makende techniek en die van de menselijke moraal. De computer beschikt over een nauwkeurig en efficiënt geheugendenken. Gaat het echter over het echte denken, over het nemen van besluiten i.z.v. morele beslissingen, dan moet de mens dit blijkbaar toch zelf doen. MORALITEIT KENT DE COMPUTER NIET. Hier zit het grote probleem, het zwakke punt in de discussie n.l. DE MENS ZELF. Alles lijkt in orde, alles is geprogrammeerd, maar de mens stoort voortdurend de automatisch aflopende processen. "Der Mensch ist die grosze Störung" zei de filosoof Karl Barth, de wetenschapsmensen hekelend.

Twee vragen

1. Is het noodzakelijk, dat we ons druk maken over die toekomstplanning in de omvang die het in wereld gaat aannemen?
2. Waaruit is deze behoefte tot toekomstplanning ontstaan?

DE SCHAALVERGROTING. De enorme technische ontwikkeling op het gebied van de communicatie brengt een schaalvergroting met zich mee, waarin welhaast een

ieder gedwongen is te leven. (Hoe snel b.v. werd de verbranding van Jan Palach bekend, met reacties over de gehele wereld als gevolg.) En kan de mens dat, hoe gaat hij daarmee om?

Enerzijds leven we in de verheugende situatie, dat we vanuit een soort mensheid-omvattend-wereldgebeuren met allerlei belangrijke (en onbelangrijke) zaken worden geconfronteerd, anderzijds rijst echter de vraag naar de menselijke integratie. Hoe groot immers het verband is, waarin mensen komen te leven, hoe minder gemakkelijk hij nog kan participeren aan een groter geheel. Verantwoordelijkheidsgevoel en persoonlijke betrokkenheid verminderen dan in toenemende mate. Men wordt a.h.w. toeschouwer, buitenstaander, want participeren betekent er ook innerlijk deel aan hebben. Zo gauw een bedrijf tot een grote instelling, instituut of organisatie wordt, dreigt het gevaar dat de individuele mens er steeds moeilijker een verhouding toe kan krijgen en daardoor een onpersoonlijke zaak wordt. Dit is een negatieve factor, welke als een gevaar beschouwd kan worden.

De schaalvergroting heeft echter ook positieve kanten en moet zeer zeker als noodzakelijk worden gekenmerkt. Immers, de eerste vorm om wetenschappelijk naar de toekomst te kijken is mogelijk door het overzien van een verdere horizon. Als voorbeeld diene het weerbericht, dat, uit verwijderde depressies, weersverandering ter plaatse kan voorspellen.

De conclusie luidt bijgevolg: MEER DIMENSIE WAARBORGT GROTERE MOGELIJKHEID TOT VOORUITZIEN.

Een nevenverschijnsel der schaalvergroting is de complexiteit, de interdependentie, of wederkerige afhankelijkheid, waarbij men het gevoel heeft, dat elke belangrijke handeling een bijzonder gecompliceerd effect heeft, een mikado-effect (ontleend aan een gezelschapspel, waarbij men van een hoop houtjes moet trachten er één te lichten zonder dat één der anderen beweegt).. in het moderne bedrijf speelt met a.h.w. de hele dag dit spel. Gaat er iets mis b.v. in de montage hal, dan luidt de expeditie onmiddellijk een noodsein. Het moderne bedrijf is zo gezien zeer kwetsbaar zoals gebleken is bij Ford (Engeland) waar 67 dames staakten in de bekledings-afdeling en het gehele bedrijf van ca. 50.000 werknemers binnen enige tijd lam gelegd was.

Ook stiptheidsacties (b.v. bij de spoorwegen) veranderen in enkele uren de gehele organisatie in een chaos.

Deze complexiteit, meekomend met de schaalvergroting heeft zijn vòdr en tegen, grotere samenwerking in grotere verbanden, tegenover de machteloosheid om haar te beheersen.

Hoe tracht men met deze complexiteit om te gaan?

Men vlucht in de z.g. "simple solution"-methode, d.w.z. men ontwerpt blauwdrukken, waarbij de differentiatie in de mensen wordt genegeerd. De mensheid wordt beschouwd als een homogene massa, welke op deze of gene wijze geregeerd kan worden.

De acceleratie of stroomversnelling is een ander gevolg van de schaalvergroting. Deze is mede oorzaak dat de mens op zichzelf wordt teruggeworpen. Daarbij is de kloof tussen de generaties een belangrijk aspect. Verworven kennis en opgedane ervaring, welke de basis van de natuurlijke autoriteit vormen, verouderen thans zeer snel en tasten het gezag aan. De ouderen die zich geborgen wisten in die natuurlijke autoriteit, komen thans voor het probleem van de onzekerheid, de angst en de eenzaamheid te staan, terwijl bij de jongeren agressie of onverschilligheid zich doen gelden.

Enerzijds kunnen we dan ook een krampachtige behoudzucht opmerken (Wallace, de paus e.a.) anderzijds dreigende spanning om alles kapot te maken, om het verleden te vernietigen, opdat de toekomst open blijve. Toch geldt ook voor de jongeren, ondanks hun actief ontwerpen van diverse "witte plannen" de vraag naar het WAT DAN?

Zij zijn terecht benauwd voor deze vermechaniseerde en geprogrammeerde toekomst, die feitelijk slechts een geprojecteerd verleden is. Werkelijk toekomst is de jeugd zelf en duizenden van hen hebben duidelijk en met moed laten weten dat ze in zo'n geplande en geprogrammeerde maatschappij niet willen leven. Doch daarmee is nog geenszins een oplossing gegeven.

En de ouderen? Ook zij vragen zich af, wat zij de toekomst hebben te bieden. Zij kunnen opwerpen, dat het verantwoordelijkheidsgevoel en het onderscheidingsvermogen zich meer zal moeten ontwikkelen, en dat de moderne scholen meer bij moeten dragen aan de ontwikkeling van de jonge mensen enz. Maar in feite is er vooral één ding nodig:

DE JONGE MENSEN ZOULDEN MOETEN LEREN: "LEREN ZICH TE ONTWIKKELLEN"

Een visie op de maatschappij

Een visie te hebben is een grote kracht, welke zowel ten kwade als ten goede duizenden mensen kan inspireren tot verwezenlijking (bv. de visie van Karl Marx).

Het zou belangrijk zijn een visie te hebben waarin de mens als factor opgenomen zou zijn of beter gezegd, een visie, waarin het gaat om de mensheid in haar ontwikkeling, zonder deze los te zien van haar verleden. "De toekomst echter is verleden tijd" schreef prof. Polak eens en ook prof. v. Peursen vroeg zich tijdens een inleiding in Leiden af: "Wanneer we over de toekomst praten, hebben we het dan over de toekomst of is er eigenlijk sprake van een evaluatie van ons tijdsbeleven nu?" m.a.w. we projecteren, datgene wat we nu machtig belangrijk en interessant vinden in versterkte mate naar de toekomst. Zo is het altijd al gegaan. De stoommachine bv. die nog niet zo heel lang geleden een industriële revolutie ontketende, was reeds in 120 v. Chr. door Heros van Alexandrië gebouwd en ter demonstratie in de tempelhof geplaatst. "Aanschouwt de werken der Goden" wilde hij daarmee te kennen geven. Ook electriciteit was reeds eeuwen bekend, en gebruikte men als gezelschapsspelletjes om te griezelen. Noch bij de stoommachine, noch bij de electriciteit dacht men aan het nut van de toepassing.

De doelmatigheid en haar toepassing is van veel recenter datum en begon tot ontwikkeling te komen, toen deze visie bij de mensen belangstelling en interesse begon te krijgen.

Onze tijd stelt thans een andere nooit nog in de geschiedenis opgekomen opgaaf: het PROBLEEM van de EENZAAMHEID.

Overall waar mechanisatie plaats vindt wordt men met dit probleem geconfronteerd. Nergens is de mens zo alleen als in de grote stad bijv.

Stedebouwkundige pogingen om d.m.v. kleinere stadskernen dit probleem te lijf te gaan, zijn echter steeds mislukt, zodat men tenslotte wel tot de conclusie moest komen dat MENSEN JUIST DE GROTE STEDEN ZOEKEN OM ZICHZELF TE KUNNEN WORDEN, los van de traditie en los van iedereen die iedereen kent. (men leze b.v. H. Cox: Secular City)

Enerzijds ontstaat de eenzaamheid door het verloren gaan van de gegeven situaties (familie, burens, dorpsrelaties) anderzijds ziet men mensen bevrijd daarvan, zich zelf worden, met de mogelijkheid om van zich uit andere relaties te vinden.

Ligt hier misschien een opgaaf voor de bedrijven om vormen te vinden, waarin deze nieuwe relaties tot stand komen?

Hier appelleert spreker aan een beeld uit de bijbel, waar de Joden, verdreven uit Egypte genoodzaakt waren om in de woestijn te leven. Leeft zo ook niet de huidige mensheid in een vermechaniseerde mensen-woestijn, een mensheid, het geheel der mensen, als droog zand! Is onze cultuur niet bezig een woestijn te worden, waarin alles verdroogt en niets groeit?

Hoe verder we echter in die woestijn komen - in die eenzaamheid en angst - hoe duidelijker de mens gedreven kan worden tot zijn werkelijke zelf (Heidegger). Eenzaamheid wordt niet gemakkelijk verdragen. Op vele wijzen tracht men haar te verdoven (radio, t.v., drank enz.).

Voor wie volhouden, in het besef van eigen vrijheid en het oog richtende op de toekomst, dagen nieuwe gemeenschapsvormen, waarin nieuwe sociale verhoudingen gestalte kunnen krijgen.

En is dit ook niet juist het punt, waarover Adler gesproken heeft, vooral in het laatst van zijn leven: DE ONTWIKKELING VAN HET GEMEENSCHAPSGEVOEL. Hoe zal de maatschappij over een 100tal jaren eruit zien wanneer de huidige interesses uitgewerkt en toegepast zijn?

Hier wil de Heer M wijzen op een geheel nieuwe ontwikkeling, die aan de verre horizon in opkomst schijnt te zijn en toch reeds voortdurend op deze wereld inspeelt: "De post-industriële maatschappij", waarover J. Servan Schreiber in zijn boek "de Amerikaanse uitdaging" heeft uitgeschreven. Daarin schrijft hij over de merkwaardige discrepantie, dat we een schoolsysteem hebben, die jonge mensen opleidt voor een industrieel tijdperk met methodes van een vóórindustriële, terwijl een totaal andere problematiek op de voorgrond zal komen te staan, bij het naderen van de post-industriële maatschappij, b.v. de steeds groter wordende kloof tussen de z.g. ontwikkelingslanden en het rijke Westen.

Tenslotte zullen er spanningen ontstaan, door het Westen zelf opgeroepen, die niets met economie uitstaande hebben. Maar het hangt er dan wel vanaf, hoe wij met de andere volkeren der aarde omgaan, willen we geen wereldoorlog ontketenen.

Tenslotte nog een opmerking over ONTWIKKELING.

"Ieder land ontwikkelt zich naar de mate het bereid is geld te investeren in z'n onderwijs" zegt het Denison Report. Maar wat te doen, als steeds minder studenten de techniek kiezen en er steeds meer naar de studie psychologie, sociologie, futurologie e.d. trekken?

Samenvattend eindigt de heer Moens met de opmerking, dat er een industriële maatschappij op komst is, die een sociale tussenmenselijke en bovenal menselijke ontwikkeling centraal zal gaan stellen, zij het dan door nood gedreven.

Hierin treffen we dan mogelijk een verdere toekomst-dimensie.

Laten we dan hopen, dat de huidige generatie samen met de jongere, bewustlevend met de toekomst en met volle verantwoordelijkheid een maatschappij zullen helpen scheppen, waarin ook nieuwe generaties zullen kunnen en willen leven.

L.R.-St.

OVERHEERSING EN ONDERWERPING IN MENSELIJKE VERHOUDINGEN

*Voordracht van de heer drs. H.W. v. Sassen, psycholoog,
medewerker van het Ned. Paed. Instituut te Zeist,
gehouden op 25 januari 1969 te Amsterdam.*

Dit specifiek Individualpsychologische onderwerp wil de Heer v. Sassen in een drietal punten aanlopen.

1. De aanknopng met de voordracht "Leven met de toekomst"
2. Vormen van menselijke interactie: communicatie, menselijke verhoudingen en relaties met elkaar.
Voorwaarden voor een gezonde relatie.
3. Het eigenlijke onderwerp: overheersing en onderwerping

In de voordracht "Leven met de toekomst" is een groot sociaal verband, een stuk mensheidsgeschiedenis, geplaatst in het licht van de toekomst. In de achter ons liggende tijden echter heeft het leven met het verleden een veel groter accent gehad. De enkeling, levende vanuit het verleden, voelde zich gedragen en gesteund door vanzelfsprekende bindingen en tradities. Veel is gesproken over onzekerheden i.v.m. loslaten van oude bindingen en normen, die bij nadere beschouwing allen uit het verleden komen.

Die normen, bindingen en gedragsvormen zijn er reeds; die behoef je a.h.w. niet meer te scheppen, daar moet je alleen op de juiste manier in proberen te leven.

Vanaf het moment, dat het bewustzijn zich sterker naar de toekomst gaat richten, zich bezig gaat houden met vragen als: "Waar gaan we heen?" en "hoe moeten we onze samenleving inrichten", "Wat moeten we eraan doen" enz., is er tegelijkertijd een sterk verminderde belangstelling voor de geschiedenis te constateren. Dit nu, is juist in onze tijd aan de gang.

Ons basisgevoel t.a.v. de ontwikkeling berust bij de meesten op de gedachte, dat het allemaal primitief is begonnen, onaf uiteraard, en dat het geperfectioneerd wordt in de toekomst. In de techniek en in de moderne natuurwetenschappen is dat ook duidelijk zo. Vandaar dat we geneigd zijn, alles onder het gezichtspunt "vooruitgang" te zien.

In andere tijden, bij de oude Grieken bv. en ook later nog, vinden wij een geheel ander grondbesef, uitgedrukt in mythologieën en verhalen, dat luidt: "Vroeger was het beter dan nu, eerst was er een gouden tijdperk, gevolgd door een zilveren, een koperen, een ijzeren". Even verder zitten we misschien in het papieren tijdperk, zoals nu.

Ook in de voorvaderen-verering vindt dit besef zijn uitdrukking: "Zij wisten het beter, zij waren nog dichterbij de Goden en hadden nog de openbaringen". Wilde men waarden vinden, dan moest men teruggaan in het verleden.

Later vinden we, bv. bij Rousseau (al ligt het daar op een ander vlak), dat er in de civilisatie een gevaar schuilt. Deze zou de mens slecht maken. Vroeger, toen hij nog natuurlijk was, was hij beter.

Al dit soort gedachten zijn nu voorbij. Ze dragen ons niet meer, we geloven er niet meer in, hoogstens nog in theorie, maar we zijn niet in staat die oude waarheden te realiseren. Thans geldt: "Wat maken we van de toekomst?". "De toekomst is dat wat we ervan scheppen, het is de open ruimte, die door ons gevuld wordt".

Ook in de menselijke verhoudingen dringt deze gedachte door. Oude gegeven verbanden (familie, volk, stamverband) vervagen en worden vervangen door nieuwe door onszelf gelegde relaties. Deze houden in zekere zin een avontuur, een "open" zijn naar de toekomst in.

Een relatie hangt niet alleen van de eigen wil af, doch is eveneens afhankelijk van die van de ander (individu of groep is hier om het even). Bovendien veranderen de partners in de loop der tijd, zodat de mogelijkheid bestaat, dat de bepaalde aanvankelijke motiveringen, waaruit de relatie werd opgebouwd, niet meer gelden (bv. bij een huwelijksrelatie).

HET AANGAAN VAN EEN RELATIE GEEFT DAAROM GEEN GARANTIE VOOR EEN BLIJVENDE TOESTAND. Ook dit is een toekomst-element. De moeilijkheid voor de mens is nu juist, dat hij dit toekomst-element nog lang niet altijd wil erkennen. Hij ziet niet in, dat een relatie aangaan, geen blijvende situatie garandeert en dat hij dus telkens opnieuw er iets van moet maken. En het zonder relatie stellen, dat weet hij, is evenzogoed een onmogelijkheid.

Er zijn verschillende vormen van interactie te onderkennen:

1. DE COMMUNICATIE, die in principe vrijblijvend is.

In de meest eenvoudige vorm komt die naar voren bij het naar de weg vragen. Hier wordt al of niet duidelijke informatie uitgewisseld, zonder dat het tot iets persoonlijks aanleiding geeft.

2. DE VERHOUDING. Hier is de vergelijking kenmerkend.

In een communicerend gesprek worden persoonlijke gevoelens, strevingen of meningen geraakt. Tenminste één der partners wordt er min of meer persoonlijk bij betrokken, met gevolg dat de aandacht zich niet meer uitsluitend op de informatie richt, doch ook beoordeledend op de sprekende persoon. Er ontstaat een waardegevoel, dat bij herhaalde ontmoetingen automatisch opduikt, zodat men niet meer geheel los staat van de ander.

3. DE RELATIE (lett. terugdragen, dus wisselwerking); kenmerkend is de wederkerige afhankelijkheid.

Wanneer twee personen intentioneel op elkaar gericht zijn, komt er van de luisterende iets terug en ontstaat er een verbinding. Een relatie ontstaat waar twee mensen dezelfde intenties hebben op grond waarvan men tot samenwerking komt. Elke relatie brengt met zich mee: verwachting, beloften en daardoor ook schuld, er is dus sprake van een wederkerige afhankelijkheid. Pas wanneer één der partners zijn belofte niet nakomt, treden schuldgevoelens en wantrouwen op, waardoor de afhankelijkheidspositie een negatief gehalte krijgt. Alvorens de relatie weer positief samenwerkend kan zijn, dient de schuld vereffend te worden. Zo niet, dan wordt de relatie tot een verhouding, waarin negatieve kritiek over en weer een rol gaat spelen.

Een goede communicatie betekent, dat beide partners elkaar verstaan. Er is dan sprake van verstandhouding. Wordt er nooit goed begrepen, dan bemoeilijkt dat de verhouding. Er ontstaat grotere distantie of mogelijk zelfs antipathie.

De kwaliteit van de communicatie is daarom van het grootste belang. Verhoudingen, die b.v. voor het merendeel gebaseerd zijn op beelden, oordelen en gevoelens van derden, waarbij dus de directe communicatie niet heeft plaatsgehad of gering is, kunnen bijzonder gevaarlijk worden, temeer naar gelang de image van negatief gehalte is. ("Voor hem moet je oppassen, hij is niet te vertrouwen" bv.). Zo'n oordeel kan, vooral waar vanwege antipathie of wantrouwen communicatie vermeden wordt, jarenlang stand houden.

In de relatie worden de ervaringen opgedaan.

Bij een verhouding is het wel mogelijk om zich op te winden of ruzie te maken, maar tenslotte kan men nog afstand nemen. Bij de relatie gaat het dieper en kan men zich er niet meer aan onttrekken.

Het is belangrijk om in aanmerking te nemen in hoeverre een conflict zich nog bij de verhouding of reeds in de relatie afspeelt. In het eerste geval kun je nog los, je kunt a.h.w. over de muur heen schelden en daarna bevrijd weer afstand nemen. Bij de relatie zit je er zelf aan vast.

Hoe sterker de onderlinge afhankelijkheid is hoe meer angst daarbij een rol speelt en spanningen niet achterwege kunnen blijven.

Opmerking: In de relatie zijn de beide andere vormen vervat in die zin echter, dat zowel het informatieve als het beoordelende aspect een wijziging ondergaan. In de relatie luistert men bv. intensiever naar de partner en is het oordeel gekleurd door het gehalte der relatie.

De mens bevindt zich gedurig in een dilemma: enerzijds verlangt hij naar meer vrijheid, anderzijds kan hij niet zonder de relatie, die hem juist in zekere mate onvrij maakt.

Er zijn mensen, die terwille van die vrijheid geen relaties aangaan, of deze zelfs afkappen. Anderen worstelen er gedurig mee om de relaties meer en meer tot hun recht te laten komen.

Enkele voorwaarden voor een gezonde relatie:

1. DE ANDER VRIJ LATEN, d.w.z. zichzelf te zijn, niet zoals ik hem hebben wil.

Dit is niet in strijd met de wederkerige afhankelijkheid in een relatie. Zodra twijfel, wantrouwen, angst, jalouzie e.d. optreden (bv. dat de ander de relatie zal verbreken) gebeurt het vaak, dat de één de ander dwingt in de relatie te blijven op de eigen voorwaarden uiteraard, om zich tegen die angst enz. te beveiligen.

2. ZICH ZELF ZIJN, ZICH VRIJ UITSPREKEN, niet om de ander tevreden te stellen zich voortdurend op een bepaalde manier menen te moeten voordoen, "opofferen" e.d. Bij eenzijdig uitspreken, of wanneer geen van beiden zich meer durft uit te spreken over wat hem beweegt of bedrukt, gaat de relatie stuk.

3. IN GESPREK BLIJVEN.

Door de wisselwerking (interactie) verandert de relatie. Zou men bij de eerste vorm blijven staan, dan beginnen de moeilijkheden, zodra de omstandigheden veranderen.

In gesprek blijven is geen eenvoudige zaak overigens. Telkens als het vertrouwen niet meer helemaal functioneert ontstaat de neiging om het gesprek af te kappen.

Het achterhouden van informatie schept in de relatie een bepaalde macht, waarmee de één de kans heeft de ander te manipuleren, zodat deze dingen kan doen, die hij niet zou gedaan hebben, wanneer hij op de hoogte geweest zou zijn van het thans achter gehoudene. Zodra men iets daarvan begint te voelen, begint het wantrouwen te werken. Alleen "het zich uitspreken" kan dan helpen de relatie te behouden en dit kan het beste gebeuren door een vraag of voorzichtige benadering

bv. "Ik heb het gevoel, dat je tegenwoordig eigenlijk iets anders wilt.....", waardoor het gesprek weer op gang kan komen. Meestal heeft echter het omgekeerde plaats en krijgt de ander een stortvloed van verwijten over zich heen, wat in geen enkel opzicht een gesprek kan bevorderen.

Hier spreekt men ook niet zichzelf uit, doch wordt er iets over de ander uitgesproken.

Jezelf uitspreken is een moeilijke kwestie, maar de moeite van proberen waard, want verwezenlijking betekent, dat beide rollen der samenwerkende **IN EVENWICHT ZIJN MET ELKAAR.**

Zich uitspreken betekent de ander vrij laten nieuwe vormen te vinden om de samenwerking voortgang te doen vinden.

OVERHEERSING is één der vormen en **ONDERWERPING** eveneens, waarbij het evenwicht in de relatie verbroken en de verhouding gefixeerd wordt. Deze vorm vinden we duidelijk geïllustreerd bij dieren, die bv. eigen territorium verdedigen door vechten, dreigen of imponeren, waarbij een rangorde van winnaars in de groep is te maken (de verliezer van A. is weer winnaar van B. enz.). Zie het sept. num. 1968 van ons Med. blad: "Agressie bij dieren" door drs. Bossema.

In de menselijke samenleving speelt deze gang van zaken eveneens voortdurend mee. Men zou dienaangaande de mensen in twee typen kunnen indelen, die welke tot dominantie of tot onderwerping geneigd zijn; onderwerping is dan de tegenrol van de dominante rol.

Men zou kunnen zeggen, dat zo gauw de relatie op het menselijke niveau mislukt, dus zo gauw als wantrouwen en angst beginnen op te treden, een neiging ontstaat terug te vallen tot een "vóór-menselijk niveau" en zich te handhaven hetzij door onderwerping of overheersing. Als deze verhouding op de voorgrond komt te staan, spreken we van neurotisch gedrag.

Aan de volgende twee schematische voorbeelden willen we het ontstaan van een relatie tussen twee personen en de gevolgen ervan illustreren.

1. A. legt een plan voor aan B. Deze gaat erop in en er ontstaat een positief gesprek.
B. heeft dus geluisterd, hij was in een ontvankelijke stemming, er ontstond een positieve interactie en misschien een samenwerking tot realisatie van het plan. Met de positieve interactie groeit het zelfvertrouwen en het zelfrespect. Men krijgt a.h.w. bevestiging aan elkaar en er treedt een leerproces op: beiden maken een groei of ontwikkeling door. Dit weer betekent versterking van de individualiteit, met gevolg: grotere onafhankelijkheid en vrijheid en bovendien een bedrevenheid om op positieve wijze in sociale situaties met anderen te staan.

Samenvattend: Een positieve sociale relatie versterkt de vrijheid van het individu.

2. A. komt met een plan, B. wijst het af.
In de meeste gevallen gaat een dergelijke afwijzing samen met een beoordeling van de persoon, zodat A. zich tevens afgewezen voelt. Deze beoordeling blijft meespelen in alle volgende contacten, ook als A. vervolgens met een goed plan zou komen is er kans, dat B. niet of bevooroordeeld luistert ("daar heb je hem weer met zijn onpraktische ideeën").

Twee dominante figuren (in neurotische zin) maken geen relatie. Zij maken ruzie of keren elkaar de rug toe (dat is niet hetzelfde als twee actieve personen, die eventueel goed kunnen samenwerken). De D(ominant) en de O(nderworpene) zitten echter min of meer aan elkaar geklonken. D. verwekt bij O. twijfel aan zichzelf, hetgeen bij herhalingen ongunstige gevolgen op gang kan brengen: twijfel aan zichzelf, vrees voor mislukking, haat en agressie, die zich, omdat de ander sterker blijkt, naar binnen werkt en tot machteloze woede kan ophopen.

De dominante B., die A.'s plan heeft afgewezen, doet dit echter uit een innerlijke dwang. Dit juist is het wapen waarmee hij werkt om zijn positie te handhaven (Adler's "Entwertungstendenz"). Zij zien zichzelf in eigen ogen en in die van omstanders, die dit niet doorzien, groeien. Zelf zouden ze helemaal geen plan hebben kunnen bedenken, maar door het te beoordelen wekken ze de indruk het te kunnen beoordelen. Zij blazen zich op en imponeren, waardoor de ander minder wordt.

De D.'s staan steeds sneller klaar met kritiek, daardoor de ander geen kans latende om in de aanval te komen. Er blijft niets anders over dan zich te verdedigen en zo is de verhouding van overheersing en onderwerping ontstaan.

In het algemeen kunnen de D.'s zich gemakkelijk uiten (imponeren of dreigen), in tegenstelling met de O.'s, die daar moeite mee hebben, vooral wanneer zij een D. tegenover zich weten.

De O.'s hebben het voordeel van beter te kunnen luisteren. Zij nemen daardoor veel waar, krijgen ook veel "binnen" en lijden aan al wat zij zien en waaraan zij naar hun mening niets kunnen doen.

De D.'s doen wel, maar zien niets, terwijl de O.'s zien maar niets doen. In een gezonde verhouding behoren de D.'s tot de mensen van de daad, terwijl de O.'s tot de onderzoekers neigen.

Iemand met dominerende neigingen is echter tevens behept met allerlei psychische knopen, daardoor telkens in botsing komend met anderen.

De D.'s laten weinig "binnen" komen, doch projecteren des te meer naar buiten. Zij kunnen moeilijk luisteren, slecht waarnemen, daarentegen snel oordelen, snel oppervlakkige gevoelens uiten en snel in de daad schieten.

De O.'s, die moeite hebben met zich te uiten en veel in zich opnemen maken wel kans op sterke innerlijke groei, maar gepaard aan veel innerlijke problemen, die zich binnenwaarts afladen (maagpatiënten). Zij hebben meestal depressieve gevoelens, die tot plotselinge uitbarstingen van agressie kunnen leiden, wanneer zij een teveel aan vernederingen hebben geslikt.

Een ieder heeft van beide figuren iets in zich en brengt dit op één of ander gebied tot uiting.

In versterkte mate aanwezig vertonen zich alle vormen van de neurose à deux en is verwijzing naar de psychische therapie noodzakelijk. Min of meer zoeken deze partners elkaar op, waardoor telkens opnieuw conflict-relaties ontstaan, waaruit ze moeilijk zijn los te maken.

Spreker eindigt met te zeggen, dat niet alle mogelijkheden van deze overheersende en onderworpen relatie hiermee zijn uitgeput, doch dat hij zich heeft willen beperken tot enkele duidelijk sprekende voorbeelden.

L.R.-St.

JAARVERSLAG CURSUS 1967 - 1968

Voor het eerste-jaar schreven 48 cursisten zich in, waarvan zich in de loop van het jaar 12 terugtrokken om verschillende redenen, zoals ziekte, ongeluk, overlijden van echtgenoot en voorlopig vertrek naar het buitenland. Enkele, waaronder twee leerling-verpleegsters, vonden de studie te zwaar.

Voor het tentamen, dat het eerste jaar afsluit, trokken zich 13 cursisten terug, zodat tenslotte 23 cursisten tentamen deden.

Hiervan slaagden er 18 direct, terwijl de 5 overigen voorwaardelijk slaagden doch in september 1968 een tentamen moesten doen.

De beroepen van de geslaagden waren: ambtenaar(es), (medisch-) secretaresse, jeugdleider, huisvrouw, kleuterleidster, onderwijzer(es), apothekersassistente, maatschappelijk werk(st)er, bezigheidstherapeute, taalkundige, kantoorbediende en bedrijfsleider.

Voor het tweede-jaar schreven 20 cursisten zich in, waarvan er 4 nimmer zijn verschenen. Twee cursisten deden aan het eind van het jaar geen examen.

Aan 10 kandidaten werd het getuigschrift in juni 1968 uitgereikt, waarbij in het bijzonder aangetekend moet worden, dat één dezer kandidaten de vermelding "met lof" verkreeg.

Drie kandidaten slaagden niet, en één kandidaat moest een nieuwe scriptie schrijven.

Voor het cursus-jaar 1966-1967 heeft nog een kandidaat met goed gevolg examen gedaan.

De beroepen van de tweede-jaarscursisten waren: leerlinge-bibliotheekschool, maatschappelijk werk(st)er, huisvrouw, psychodiagnostisch-assistente, bibliotheecaresse, adjunct-directrice.

Amsterdam, 12 oktober 1968.

De secretaresse van de cursus
1967-1968.

KERNLID

Mevr. D. v.d. Nieuwenhuizen-Mettivier Meyer slaagde voor het kernlidmaatschap van de Werkgemeenschap.

We wensen haar en de Gemeenschap van harte geluk met het bereikte resultaat.

LITERATUUR

In Zwitserland zijn enige, reeds lang uitverkochte Individualpsychologische werken opnieuw uitgegeven:

Alfred Adler : "Ueber den nervösen Charakter"
"Menschenkenntnis"

E. Wexberg : "Individualpsychologie"

Die Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie :
Jahrgang 1-3.

ADRESWIJZIGINGEN

De Heer J.A. Delhez, arts in ruste, naar Boulevard 23, Velp.

De Heer A.C. Vijselaar, naar Botlek 32, Zwolle.